

Voor dit examen zijn maximaal 59 punten te behalen; het examen bestaat uit 27 vragen. Voor elk vraagnummer is aangegeven hoeveel punten met een goed antwoord behaald kunnen worden. Bij dit examen hoort een informatieboekje.

Als bij een vraag een verklaring, uitleg of berekening gevraagd wordt, worden aan het antwoord geen punten toegekend als deze verklaring, uitleg of berekening ontbreekt.

Geef niet meer antwoorden (redenen, voorbeelden e.d.) dan er worden gevraagd. Als er bijvoorbeeld twee redenen worden gevraagd en je geeft meer dan twee redenen, dan worden alleen de eerste twee in de beoordeling meegeteld.

Opgave 1

uit een krant (voorjaar 2001):

Concurrentiepositie verslechtert

Het Centraal Planbureau (CPB) voorspelt voor het jaar 2002 een verslechtering van de concurrentiepositie van Nederland. Een van de oorzaken van deze verslechtering is de, in vergelijking met de rest van Europa, krappe arbeidsmarkt in Nederland. Nederlandse producten kunnen daardoor naar verhouding duurder worden. Na de invoering van de euro kunnen wisselkoersaanpassingen niet meer worden ingezet om de concurrentiepositie te verbeteren. Het belang van de ontwikkeling van de loonkosten en de arbeidsproductiviteit in Nederland is hierdoor toegenomen.

- 2p 1 Leg uit hoe een krappe arbeidsmarkt in een land tot verslechtering van de concurrentiepositie van dat land kan leiden.
- 2p 2 Leidt een daling van de koers van de munt van een land tot verbetering of tot verslechtering van de concurrentiepositie van dat land? Verklaar het antwoord.
- 2p 3 Leidt een daling van de arbeidsproductiviteit in een land tot verbetering of tot verslechtering van de concurrentiepositie van dat land? Verklaar het antwoord.

Opgave 2

Kinderen opvoeden taak van man en vrouw

Robert-Jan heeft bij economie gekozen voor de volgende praktische opdracht:

Verzamel gegevens over de huidige regelingen die in Nederland gelden met betrekking tot zwangerschapsverlof en ouderschapsverlof. Beoordeel in een schriftelijk verslag of deze regelingen de emancipatie bevorderen en de arbeidsmarkt verruimen.

Het laatste deel uit het verslag van Robert-Jan:

“Kinderen opvoeden is een taak van man en vrouw. Ik vind de regelingen om ouders gelegenheid te geven samen hun kinderen op te voeden in Nederland te beperkt. Het recht op zestien weken betaald zwangerschapsverlof is alleen bedoeld voor de periode dat vrouwen niet in staat geacht worden om te kunnen werken. Naast zwangerschapsverlof hebben mannen en vrouwen recht op dertien weken onbetaald ouderschapsverlof. In een land als Zweden kunnen ouders veel langer betaald ouderschapsverlof krijgen. Als de overheid wil dat meer mannen dan nu zorgtaken op zich nemen en wil voorkomen dat vrouwen stoppen met betaald werk als ze een kind krijgen, moet de overheid in Nederland ingrijpende maatregelen nemen. Dergelijke maatregelen bevorderen niet alleen de emancipatie, maar kunnen ook helpen om verkrapping op de arbeidsmarkt tegen te gaan. Als de regering maatregelen neemt die de herverdeling van zorgtaken en betaald werk tussen man en vrouw echt bevorderen, heeft dit twee gevolgen:

1 de participatiegraad van vrouwen zal stijgen;

2 de p/a-ratio (dit is het aantal werkzame personen per arbeidsjaar) van mannen zal ook stijgen.

Mijn conclusie is dat beide gevolgen de arbeidsmarkt verruimen.”

- 2p 4 Leg uit dat uitbreiding van kinderopvang door bedrijven tot toename van de participatiegraad van vrouwen kan leiden.
- 2p 5 Leg uit dat de emancipatie tot toename van de p/a-ratio van mannen kan leiden.
- 3p 6 Welke fout maakt Robert-Jan in de conclusie van zijn verslag? Verklaar het antwoord.

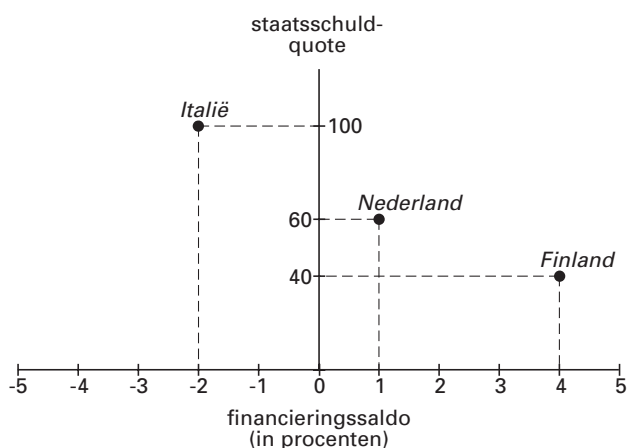
Opgave 3

Nederlandse staatsschuld op de helling

Na vele jaren met een financieringstekort had de Nederlandse overheid in 2000 voor het eerst een financieringsoverschot. Volgens de Miljoenennota ging het om een bedrag van € 3 miljard. Naast dit positieve financieringssaldo had Nederland in 2000 te maken met een sterke economische groei en een daling van de staatsschuldquote.

Figuur 1 geeft informatie over de overheidsfinanciën in enkele Europese landen in het jaar 2000. Het financieringssaldo is uitgedrukt in procenten van het Bruto Binnenlands Product (BBP). De staatsschuldquote is de staatsschuld aan het einde van 2000 uitgedrukt in procenten van het BBP.

figuur 1



Jos ziet in figuur 1 de bevestiging van zijn stelling dat een daling van de staatsschuld een bijdrage kan leveren aan een positief financieringssaldo. Bas kijkt anders tegen figuur 1 aan. Volgens Bas is de sterke economische groei in een land er de oorzaak van dat een positief financieringssaldo samenvalt met een dalende staatsschuldquote. Bas zegt: “Door economische groei stijgen de belastingontvangsten van de overheid. Deze extra ontvangsten kunnen worden gebruikt voor extra aflossing op de staatsschuld.” Carina gaat verder dan Bas. Carina beweert: “Zelfs als de staatsschuld gelijk blijft, daalt de staatsschuldquote door economische groei.”

- 2p **7** Leidt een positief financieringssaldo van de overheid van een land tot afname of tot toename van de staatsschuld van dat land? Verklaar het antwoord.
- 2p **8** Leg uit dat door economische groei de belastingontvangsten van de overheid kunnen toenemen. Betrek in het antwoord zowel de directe als de indirecte belastingen.
- 3p **9** Bereken de omvang van de Nederlandse staatsschuld aan het einde van het jaar 2000.
- 2p **10** Leg de stelling van Jos uit.
- 2p **11** Leg de bewering van Carina uit.

Opgave 4

In het kader van de privatisering laat de overheid delen van de sociale zekerheid uitvoeren door bedrijven in de marktsector. Zo is de ziektewet enige jaren geleden grondig gewijzigd. Vóór deze wijziging waren alle werkgevers verplicht zich via de collectieve sector te verzekeren tegen het risico dat het loon van zieke werknemers 1 jaar moest worden doorbetaald. De premie die de werkgever moest betalen, was voor iedere werknemer hetzelfde percentage van het brutoloon.

Ná de privatisering is de ziektewet gedeeltelijk vervangen door een wet die werkgevers verplicht het loon van zieke werknemers 1 jaar door te betalen. Werkgevers kunnen zich tegen dit risico niet meer verzekeren via de collectieve sector. Werkgevers zijn vrij om te kiezen tussen het zelf dragen van dit risico of zich daartegen te verzekeren bij een particuliere verzekeringsmaatschappij. Kleine bedrijven vinden dit risico meestal te groot om zelf te dragen en zullen zich eerder dan grote bedrijven verzekeren bij een particuliere verzekeringsmaatschappij. Door deze privatisering worden ook de mogelijkheden voor “premedifferentiatie” vergroot. Met premedifferentiatie wordt in dit geval bedoeld, dat de premie die een bedrijf voor de ziektewet moet betalen, naar verhouding hoger wordt als dat bedrijf een hoger bedrag aan uitkeringen nodig heeft dan andere bedrijven.

Door deze verandering hoopt de overheid dat werkgevers zich meer inzetten om het ziekteverzuim in hun bedrijf terug te dringen.

Stel je de volgende situatie voor:

In de klas vindt een discussie plaats over de veranderingen in de ziektewet. Veel leerlingen vinden de geschetste veranderingen van de ziektewet slecht, omdat hierdoor de positie van risicogroepen zoals mensen met een zwakke gezondheid en gehandicapten op de arbeidsmarkt wordt verzwakt. Ook komt in de discussie naar voren dat werkgevers er waarschijnlijk van uitgaan dat het ziekteverzuim van risicogroepen naar verhouding hoog is. Daarom wordt verwacht dat werkgevers kosten zullen proberen te besparen door risicogroepen te mijden bij het vervullen van vacatures. Deze “selectie aan de poort” wordt in de discussie als discriminatie bestempeld.

Jij vindt de discussie eenzijdig, omdat er vrijwel alleen wordt ingegaan op de negatieve gevolgen van de veranderingen in de ziektewet. Jij gaat voor de klas een betoog houden waarin de positieve kanten van de veranderingen in de ziektewet worden uiteengezet.

Het betoog begint als volgt:

“Beste klasgenoten,

Aan onze discussie wil ik enkele positieve kanten van de veranderingen in de ziektewet toevoegen. Ik verwacht namelijk dat deze veranderingen uiteindelijk tot daling van het ziekteverzuim in Nederland zullen leiden.”

6p **12** □ Schrijf het vervolg van het betoog.

In het betoog moeten de volgende aspecten aan de orde komen:

- De toename van het belang voor werkgevers om na de wijziging van de ziektewet het ziekteverzuim in het eigen bedrijf terug te dringen.
- Een beschrijving van twee soorten maatregelen, anders dan “selectie aan de poort”, die werkgevers kunnen gebruiken om het ziekteverzuim terug te dringen.

Daarnaast moet in het betoog naar eigen keuze één van de onderstaande aspecten aan de orde komen. Kies daarbij het aspect dat het best in het betoog past.

- het gevolg voor de internationale concurrentiepositie van Nederland via de loonkosten per product;
- het gevolg voor de structuurwerkloosheid in Nederland;
- een overheidsmaatregel of een CAO-afspraken om aan het bezwaar tegen “selectie aan de poort” tegemoet te komen.

Aanwijzingen

- De onderdelen van het betoog moeten logisch op elkaar aansluiten.
- Gebruik voor het vervolg van het betoog 120 woorden; een afwijking van 20 woorden is toegestaan.

Opgave 5

uit een krant:

Handel in afval draagt bij aan duurzame economische ontwikkeling

Veel afval van West-Europese landen wordt in andere landen gerecycled. Zo wordt oud papier geëxporteerd naar India, oude autobanden naar Oost-Europa en afvalplastics naar China. De relatief goedkope arbeid in de afvalimporterende landen maakt het rendabel in die landen uit het afval materialen te selecteren die geschikt zijn voor hergebruik.

Uit onderzoek door een milieu-econoom blijkt dat de export van recyclebaar afval door West-Europese landen een bijdrage kan leveren aan een meer duurzame economische ontwikkeling. In het onderzoeksrapport wordt geconcludeerd dat secundaire grondstoffen¹⁾ voor de afvalimporterende landen een aantrekkelijk alternatief zijn voor de import van primaire grondstoffen²⁾. Verwacht wordt dat door de recycling van afval de prijzen van primaire grondstoffen op de wereldmarkt dalen. Daarnaast wordt voor een afvalimporterend land als China een gunstig effect op het saldo van de lopende rekening van de betalingsbalans verwacht.

¹⁾ Secundaire grondstoffen zijn via recycling teruggewonnen grondstoffen.

²⁾ Primaire grondstoffen zijn nog niet eerder in producten verwerkte grondstoffen.

- ^{2p} **13** Leg uit dat de verwerking van recyclebaar afval ertoe kan bijdragen dat de economische ontwikkeling duurzamer wordt.
- ^{1p} **14** Noem de deelrekening van de lopende rekening van de betalingsbalans van China waarop de import van afvalplastics wordt genoteerd.
- ^{2p} **15** Leg uit dat recycling van afvalplastics een gunstige invloed kan hebben op het saldo van de lopende rekening van de betalingsbalans van China.
- ^{2p} **16** Leg uit dat door recycling de prijzen van primaire grondstoffen op de wereldmarkt kunnen dalen.

Opgave 6

In economische publicaties wordt veel gebruikgemaakt van tabellen en grafieken. In het informatieboekje staan vier statistieken uit een publicatie van de Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling (OESO). Lidstaten van de OESO zijn voornamelijk de welvarende industrielanden, waaronder de Verenigde Staten, Japan en de lidstaten van de Economische en Monetaire Unie in Europa (EMU). Naar aanleiding van deze statistieken worden in deze opgave vijf vragen gesteld.

Uit statistiek 1 blijkt dat het aandeel van de Verenigde Staten in het reële BBP van de OESO-landen in 2000 ten opzichte van 1999 is toegenomen.

2p **17** Hoe blijkt dat uit statistiek 1?

2p **18** Bereken, in ten minste twee decimalen, het percentage waarmee het reële BBP van de EMU-landen in 2002 ten opzichte van 2000 is gegroeid.

Uit statistiek 3 kan worden afgelezen, dat er in Japan in het jaar 2000 ten opzichte van 1999 sprake was van deflatie. Martijn beweert dat de deflatie in Japan ook kan worden afgeleid door gegevens uit statistiek 1 en 2 te combineren. Jeroen beweert dat de deflatie in Japan niet met behulp van de combinatie van gegevens uit statistiek 1 en 2 kan worden afgeleid.

2p **19** Wie heeft gelijk, Martijn of Jeroen? Verklaar het antwoord.

Uit de gegeven statistieken kan worden afgeleid, dat er in de periode 2000-2002 onevenwichtigheden op de lopende rekening van de betalingsbalans bestaan.

2p **20** Toon met behulp van een berekening aan, dat het tekort op de lopende rekening van de betalingsbalans van de Verenigde Staten in 2000 meer dan \$ 400 miljard bedraagt.

Co heeft in een economieboek de redenering gelezen, dat een afname van de groei van het reële BBP van een land tot afname van de groei van de import leidt, waardoor het saldo op de lopende rekening van de betalingsbalans van dat land verbetert. Co onderzoekt of de gegeven statistieken deze redenering bevestigen. Co formuleert de volgende stelling: "Voor alle (groepen van) landen geldt: als in een jaar de groei van het reële BBP afneemt ten opzichte van het voorafgaande jaar, verbetert het saldo op de lopende rekening in procenten van het nominale BBP in dat jaar."

2p **21** Wordt deze stelling door de statistieken bevestigd? Verklaar het antwoord.

Opgave 7

Beurskoersen reageren op economisch nieuws

De aandelen van veel bedrijven worden verhandeld op de effectenbeurzen in onder andere Amsterdam en New York (Wall Street). Beursbarometers zoals de AEX-index en de Dow Jones-index geven informatie over de koersontwikkeling van de belangrijkste aandelen op deze beurzen. De aandelenkoersen worden beïnvloed door de winstverwachting van bedrijven. Deze winstverwachting is gevoelig voor het economische nieuws. De volgende twee krantenartikelen illustreren het verband tussen het economische nieuws en de aandelenkoersen.

AEX schrikt van inflatiecijfers

Op de Amsterdamse effectenbeurs zijn de aandelenkoersen gisteren gedaald. De AEX-index sloot bijna 1% lager. Aanleiding voor de koersdaling was de bekendmaking van de inflatie in oktober in Europa. Beleggers vrezen dat de ontwikkeling van de inflatie ten opzichte van september voor de Europese Centrale Bank aanleiding is de rente te verhogen.

Wall Street maakt pas op de plaats

De aandelenkoersen zijn gisteren op de beurs in Wall Street nauwelijks van hun plaats gekomen. De lauwe stemming leidde tot een minimale daling van de Dow Jones-index. Reikhalzend wordt uitgezien naar de nieuwe cijfers over de werkloosheid in de Verenigde Staten die morgen worden gepubliceerd.

Samir en Vincent zijn leerlingen in havo 5 die in aandelen beleggen. In een discussie over aandelenkoersen zijn Samir en Vincent het met elkaar eens, dat een rentestijging tot daling van de aandelenkoersen kan leiden. Samir en Vincent verschillen van mening over de gevolgen van een krappe arbeidsmarkt voor de aandelenkoersen. Samir beredeneert dat een krappe arbeidsmarkt tot loonstijging leidt, waardoor de aandelenkoersen zullen stijgen. Vincent beredeneert dat de aandelenkoersen dan zullen dalen.

- 2p **22** Is de inflatie in Europa in oktober ten opzichte van september gedaald of gestegen? Verklaar het antwoord.

De redeneringen van Samir en Vincent over het gevolg van een loonstijging voor de aandelenkoersen kunnen beide juist zijn.

- 2p **23** Leg de redenering van Samir uit.
2p **24** Leg de redenering van Vincent uit.

Let op: de laatste vragen van dit examen staan op de volgende pagina.

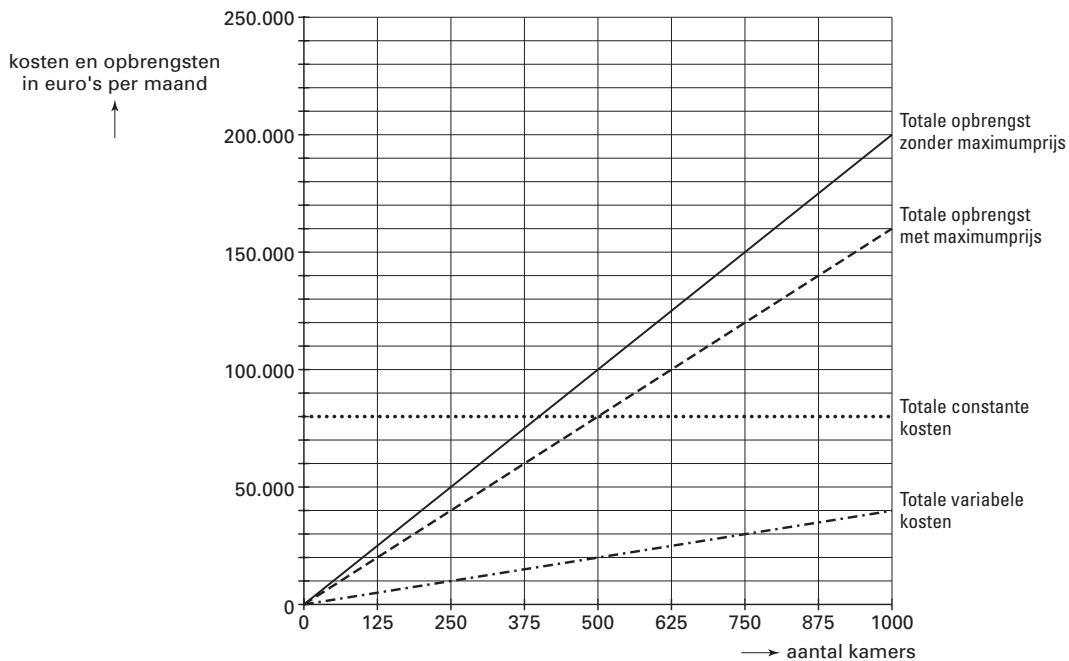
Opgave 8

Bepaalde mogelijkheden voor prijsverlaging studentenkamers

In veel studentensteden in Nederland zijn de prijzen voor studentenkamers de pan uitgerezen. De roep van studenten om in te grijpen op de markt van studentenkamers neemt toe. Het gevaar van een sterke verlaging van de huurprijs is echter, dat aanbieders van studentenkamers zich van de markt terugtrekken.

Verhuurkantoor Het Studiehuis is een van de aanbieders van studentenkamers in een grote stad. Omdat de huurprijzen voor studentenkamers te sterk stijgen, houdt de directeur er rekening mee dat er een maximumprijs per kamer wordt ingesteld. Het Studiehuis exploiteert 1.000 identieke studentenkamers waarbij tot nu toe werd gestreefd naar maximale winst. De administratie van Het Studiehuis heeft de gevolgen van het instellen van een maximumprijs in kaart gebracht. Het resultaat daarvan staat in figuur 2 weergegeven.

figuur 2



- 2p **25** Bereken de gehanteerde maximumprijs per kamer.
2p **26** Bereken het break-even-punt van Het Studiehuis bij deze maximumprijs.

Stel dat het gemeentebestuur van deze stad vindt dat de maximumprijs te hoog is. In een gesprek met de wethouder stelt de directeur van Het Studiehuis echter: "Als de prijzen nog verder omlaag gaan, kunnen wij in de verliezen terechtkomen, ook als we alle 1.000 kamers verhuren."

- 2p **27** Bepalen welke prijs per kamer per maand leidt Het Studiehuis in dat geval verlies? Licht het antwoord toe met een berekening.

Einde